

Bernek Á. (2018): Közép- és Kelet-Európa a 21. század geopolitikai/geoökonómiai stratégiáiban (Akadémiai Kiadó, Budapest, 220 o.)

FAUST ANITA

FAUST Anita: PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Földtudományok Doktori Iskola; 7624 Pécs, Ifjúság útja 6.; faust.anita@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-1196-7001>

Anita FAUST: PhD student, Doctoral School of Earth Sciences, University of Pécs; Ifjúság útja 6., H-7624 Pécs, Hungary; faust.anita@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-1196-7001>

Bár ma is az Amerikai Egyesült Államok a világ vezető hatalma, Kína gazdasági-technológiai megerősödésével és Oroszország visszatérésével a nemzetközi színtérré s így az eurázsiai térségi gondolkodás elindulásával az egypólusú világrendet uraló USA kihívókra talált. Ilyen instabil időszakokban a geopolitikai kockázatok növekednek, ám a helyzet lehetőségeket is rejt magában, még az ütközőtérségek államai számára is: ilyenkor nyílik mód saját sorsuk újragondolására. Bernek Ágnes könyvének központi kérdése, hogy kitörhet-e Közép- és Kelet-Európa „a Kelet és Nyugat közötti fogságából” (Bernek 2018, 12.), lehet-e önálló külgazdasági és külpolitikai stratégiájuk a közép- és kelet-európai országoknak.

A térség szuverenitásának kérdése Bernard Cohen széles körben elfogadott *ütközőzóna*-meghatározásával függ össze. E szerint *ütközőzóna* a nagyhatalmak versenye által alakított geopolitikai erőterek között lévő stratégiai jelentőségű régió, amely belsőleg mélyen megosztott. Azaz ha a belső és egymás közötti megosztottságuk helyett az együttműködés kialakítására törekednek, az *ütközőzóna* államai számára elvi lehetőség nyílhat arra, hogy nagyobb fokú szuverenítésre tegyenek szert. Ennek további feltétele, hogy stratégiájuk és kapcsolataik újraértékelése révén gazdasági erőterré váljanak. A szerző e célkitűzés mérlegelésére invitálja olvasóit, sokoldalú betekintést nyújt a világot formáló erők működésébe, és számba veszi a közép-európai térség meglévő adottságait és a lehetőségeit.

A mű 8 fejezete három nagy gondolati egységre tagolódik, melyek mindegyike a geopolitikai szemlélettől elvárható multidiszciplináris megközelítést alkalmazza.

- Az első három fejezet az alapkérdést járja körbe. (Közép- és Kelet-Európa Európa keleti felén vagy Eurázsia közepén van? Ütközőzóna-e vagy kapurégió/hídtérség?)

- A következő négy fejezet adatokban gazdag, strukturált és szemléletformáló betekintést ad a geostratégia, a geoökonómia és a globalizációt kísérő hálózati működés világába.
- Az utolsó nagy fejezet a közép- és kelet-európai térségen belüli adottságokat és lehetőségeket mutatja be, elsősorban abból a szempontból, hogy mit tehet e térség annak érdekében, hogy kiszolgáltatottságát csökkentse, mit kell figyelembe vennie ahhoz, hogy gazdasági erőtérré és lehetőség szerint hídtérséggé is váljon.

Szemléletes diagramok, a felvetett problémák példái, esettanulmányok, a szerző és a Cartographia Kft. által készített geopolitikai és geoökonómiai színes térképek segítik az olvasót a bonyolult geopolitikai kérdések áttekintésében.

A könyv kiindulópontja a világpolitikába visszatérő Oroszország és az új selyemutat építő, gazdasági hatalommá vált Kína formálódó együttműködésén alapuló új *Eurázsia-paradigma*. Kérdés, hogy milyen új függőségi viszonyok jöhetnek létre e folyamat hatására, ám az ellenérdekelt felek még nem ismert válaszai miatt ma bizonytalan, hogy miként alakul az együttműködés sorsa. Kétségtelen azonban, hogy az egypólusú világrendet, az amerikai globalizáció logikájának egyoldalú érvényesülését megbontja az eurázsiai erőter kiterjedésének lehetősége.

Annak érdekében, hogy felmérhessük Közép- és Kelet-Európa politikáinak mozgásterét, a szerző először meghatározza Kelet- és Közép-Európa térségét, az összetartó erőket és a szétfeszítő törésvonalakat. A térségben közös a történelem, ezen belül is a gyarmatosítási folyamatból való kimaradás, a kései iparosítás, a szocialista korszak, valamint a közös függőségek, így az energiafüggés és a nagyhatalmak közé ékelte pozíció. A civilizációs törésvonalak és a rendszerváltás utáni gazdasági kapcsolatok irányai inkább tagolják a régiót. A politikai együttműködésként megvalósult V4-csoport sorsa meghatározó lehet a térség egésze számára. A szerző álláspontja szerint az együttműködés bővítése lenne előnyös, amennyiben ez a geopolitikai-gazdasági realitásokat venné figyelembe. Horvátország és Szlovénia bekapcsolódásával gazdasági erőtérré válhatna az Adriától a Baltikumig húzódó, fejlődésében és földrajzi adottságaiban hasonló országokat magába foglaló klaszter.

De vajon ezen országok szerepe az ütközőtér- vagy a hídtérségfunkció felé mozdul-e el? E két funkciót először elméleti megközelítésben elemzi a szerző, majd gazdag tényanyag alapján gyakorlati oldalról is feldolgozza. Rávilágít arra, hogy félperifériás térségünk akkor léphet az ütközőzóna-pozícióból a kapurégió-szerep felé, akkor válhat gazdasági erőtérré, ha függősége csökken és egyúttal a társadalmi-gazdasági fejlődése is sikeres. Részletesen bemutatja a Duna-Fekete-tengeri kapurégió EU-projektet, amelynek fő célja az európai térség és Ázsia összekapcsolása, és amely további közlekedési infrastrukturális kapcsolatokkal egészülne ki. Jelenleg behatárolja a kibontakozást a Krím félsziget 2014-es Oroszországhoz csatolását követő szembenállás az atlanti erőter és Oroszország között. A szárazföldi kapcsolódásnak is vannak korlátai, a záhonyi szárazföldi kapcsoló-

dást a magyar–ukrán konfliktus blokkolja. E konfliktusok rendezése Kelet- és Közép-Európa hídtársággé válásának alapfeltétele.

A nagyhatalmi szembenállás kiéleződése az ortodox geopolitika reneszánszát is magával hozta, ismét tanúi lehetünk a befolyási övezetekért folyó erőteljes küzdelemnek. A geostratégia eszköztára a globális világpiac kialakulásával kibővült, és mára a geoökonómia a nemzetközi térnyerés és érdekérvényesítés fontos eszközévé vált. A globális gazdasági folyamatok jellegzetessége, hogy a transznacionális vállalatok nemzetállam fölötti, regionális, és nemzetállam alatti térségi szinteken építkeznek. Gazdasági eredményeik csak részben vonatkoztathatók azon államokra, amelyek területén előállítják és értékesítik termékeiket, döntéseikbe ezen államoknak csekély beleszólásuk van. Működésmódjuk ez által kiüresíti, de legalábbis csökkenti a nemzetállam – mint geopolitikai, geoökonómiai szereplő – önállóságát, kivéve talán azokat az államokat, amelyek a transznacionális vállalatok nemzetközi központjainak helyei. Posztfordi körünkben a befektetések telepítő tényezői jelentős változásokon mentek keresztül, ezek részint a piaci, részint a világ pénzügyi és kommunikációs rendszerébe való integráció eszközei lettek. Hálózati áramlások révén e jelenségek kumulatívan hatnak, növelik a földrajzi távolságot a nagy koncentrációt mutató helyek, jellemzően világvárosok és e koncentrációból kiszoruló területek között. Ezzel egyidejűleg a deglobalizáció folyamata is érvényesül, vagyis az, hogy a feltörekvő hatalmak nem globális, hanem regionális szinten építik gazdasági politikai érdekszférájukat. A gazdasági mutatók földrajzi képe alapján már 2016-ra nyilvánvalóvá vált a világ gazdasági súlypontjának keletre tolódása a csendes-óceáni térségre.

A kelet- és közép-európai térség fejlődésében meghatározó a geoökonómia birodalomépítő eszközének, a működőtőke-befektetéseknek (FDI) az alakulása. Birodalomépítőnek az FDI-exportőrök tekinthetők, versenyük befektetések nagysága és stratégiai hordereje alapján értékelhető. De a geoökonómia is csak egy eszköz, beágyazódik a nagyhatalmi törekvések stratégiáiba. Bernek Ágnes az atlanti erőter angolszász geopolitikai gondolkodása mellett az orosz és a kínai geopolitikai koncepciókat is ismerteti; bemutatja az eurázsiai együttműködések rendszerét és potenciálját. Mindezek ismerete nélkülözhetetlen a lehetőségeiket felülvizsgáló szándékozó országok és a nemzetközi piacra kilépni szándékozó vállalkozások számára. A könyv a nemzetközi kitekintéshez irányt mutat, és a célpiacokkal vagy partnerekkel való kapcsolatépítés alapszabályaiba is bevezeti az olvasót.

A könyv utolsó nagy fejezetében térségünk szempontjából ismerhetjük meg a gazdasági erőtérré és hídtársággé válás feltételeit, ennek politikai, infrastrukturális és gazdasági összetevőit és kockázatait. Ebből az összefoglalásnak is tekinthető áttekintésből a szerző stratégiai szinten leginkább meghatározó két *elgondolására* hívom fel a figyelmet:

- Az egyik a térség egészének átertelmzése, amely szerint Németország, Svájc, Ausztria és Olaszország is a kelet-közép-európai térséggel egység-

ben értelmezendő. Ez a megközelítés megalapozott lehet, ha figyelembe vesszük térségünk export-import kapcsolatait, és azt, hogy ezek az országok Európa szárazföldi irányultságú tagjai. Kérdésként az merül föl, hogy ez a kibővülő együttműködés milyen ellenállásba ütközik a tengeri hatalmak részéről, melyek geostratégiai fölénye e változások hatására csökkenne.

- A másik elgondolás a V4-csoport szükségszerűnek látszó bővítése. A szerző szerint a Horvátországot és Szlovéniát is magába foglaló *balti-adriai tengely* válhatna növekedési zónává, eredményes geopolitikai makrorégióvá.

A szerző a kiegyensúlyozottabb és többpólusú világrend kialakulását valószínűsíti hosszabb távon. A geopolitikai hídklaszter létrehozása ebben a környezetben sikeressé teheti térségünket.

A könyv legfőbb érdeme, hogy szakít azzal az alapállással, amely szerint térségünk csak sodródhat, és egyúttal rávilágít arra, hogy régióink mit tehet önrendelkezésének megerősítéséért. További érdeme, hogy szilárd alapokon, a hálózatosodott globális világpiac folyamatainak ismeretére épülő, értő kitekin-téssel segíti tájékozódásunkat. A szilárd elméleti alapok rögzítése mellett tükrözi a mai korszakváltást kísérő nagy dilemmákat, a korlátokra és lehetőségekre egyaránt kitér. Ötvözi a földrajzi, a gazdasági és a stratégiai szemléletet, és mindezt jól befogadhatóan, a gyakorlati alkalmazást is szolgálva. E szemlélet önmagában is hiánypótló művé teszi a könyvet. Hasznára lehet állami döntéshozóknak, a nemzetközi piacra kilépő vállalkozások vezetőinek, a térségünket célzó külföldi befektetőknek.